ОГЛЯД РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ПАЦІЄНТА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ У ДИСКУРСІ КРИМІНАЛЬНО - ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ

Дутчак Світлана Рафаїлівна
здобувач Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В.Сташиса НАПрН України

Постановка проблеми: Сучасне кримінально-правове регулювання не повною мірою забезпечує належний рівень впливу на медичних працівників, про що свідчать системні порушення прав пацієнтів в Україні. Незважаючи на євроінтеграційні процеси у нашій державі і акценті на захисті прав людини, питання неналежного захисту прав пацієнтів в Україні викликає недостатній інтерес наукової спільноти до даної проблематики. Проте соціальні очікування на вирішення проблем ефективного захисту прав пацієнтів мали б стимулюватися реформами в сфері охорони здоров'я, адже такі очікування активно висвітлюються ЗМІ, громадськими організаціями та індивідами. За умов сьогодення: стрімкого збільшення кількості інвалідів, як результату військових дій на сході країни та терористичних актів, задекларованих соціальних «перетворень» у сфері охорони здоровя, очевидна нагальна потреба максимізації значення статусу пацієнта у відносинах з лікувально-профілактичними закладами та представниками медичного персоналу, та притягнення до кримінальної відповідальності за порушення прав пацієнтів.

©Дутчак С.Р.

Мета статті: з'ясувати права пацієнтів на рівні вітчизняного законодавства та механізми їх забезпечення в Україні з позицій, важливих для сприйняття доктриною кримінального права.

Попри, активний розвиток сучасної медицини та науки біологія, дедалі частіше пацієнти страждають від надання медичної допомоги неналежної якості. Через існуючу та відому усім кругову поруку серед медиків, корумпованість системи охорони здоров'я на усіх її рівнях, необізнаності населення в своїх правах, та як наслідок неповідомлення потерпілими та іншими особами про вчинений злочин, кримінально-правове регулювання прав пацієнта залишається неефективним у нашій державі. Злочинни у сфері охорони здоров'я так і залишаються поза увагою органів внутрішніх справ та прокуратури.

В системі гарантій прав людини на життя та здоров'я, як найбільших цінностей (ст.1 Конституції України), кримінальне право у відображенні КК України [1], являє собою правове забезпечення охорони прав людини від злочинних посягань та створення умов для запобігання їх виникнення. Проте аналізуючи кримінальне законодавство, ми зустрічаємо абсолютну «кашу» з термінами по правам людини, неоднозначність їх визначення, відсутність чітко регламентованих меж та нелогічність у розподілі/розкиданні їх по різних статтях кримінального кодексу.

Оскільки запропоновані законодавцем норми КК бланкетні, базові визначення, які стосуються прав пацієнтів кримінальне право повинно брати з основних медичних актів.

Зокрема, права пацієнта містяться самостійним блоком у міжнародних приписах, гарантовані на рівні Європейської хартії прав пацієнта [2] (далі - Європейської хартії), Європейської Соціальної хартії [3], Лісабонської декларація про права пацієнта (1981, зміни і доповнення 1995) [4], Конвенції про права людини та біомедицину (1997) [5]. Відповідно до них, основоположними принципами є повага до людської гідності, самовизначення, фізична та психічна недоторканість та захист, повага до конфіденційності, повага до моральних, культурних та релігійних цінностей, можливість захисту власного здоров'я на тому рівні, наскільки це дозволяють існуючі заходи лікування та профілактики хвороби, а також та можливість досягнення для себе найвищого рівня здоров'я.

Через можливість впливу, а також некерованого або негідного використання результатів розвитку сучасної медицини та науки біології, що

©Дутчак С.Р.

може загрожувати життю, здоров'ю та /або гідності людини, світовою спільнотою було прийнято низку спеціальних міжнародних документів, якими гарантуються права пацієнта, як наслідок переконань у необхідності реальної поваги до людини як особистості.

Вказані міжнародні акти містять ті стандарти, яких Україна має неухильно дотримуватись у нормотворенні та реалізації.

Кожна національна система охорони здоров'я у країнах Західної та Центральної Європи демонструє свою специфічну, відмінну від інших, модель забезпечення прав пацієнтів. Але Європейська Хартія прав пацієнтів може слугувати інструментом гармонізації національних систем охорони здоров'я щодо дотримання прав пацієнтів, що значно підсилює ступінь захисту прав пацієнтів у різних контекстах.

Розглянемо послідовно визначені Європейською хартією права пацієнта з їх деталізацією на рівні гарантування та убезпечення в законодавстві України.

Статтею 1 Європейської хартії визначене право на профілактичні заходи: «*Кожна людина має право на належне медичне обслуговування, спрямоване на попередження захворювання*»(виділене курсивом мною С.Д.).

У Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [6] (далі - Основах) одним з основних принципів охорони здоров'я в Україні , прописано попереджувально-профілактичний характер, комплексний соціальний, екологічний та медичний підхід до охорони здоров'я. Згідно ст.42 даного Закону, пацієнт має право на застосування методів профілактики, які допускаються до застосування лише в тому разі, коли не можуть завдати шкоди здоров'ю хворого. Застосування методів профілактики, діагностики, лікування, реабілітації та лікарських засобів у медичній практиці, відповідно до ст. 44 Основ, регулюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я. Також, ч.2 ст.49 Конституції України декларує забезпечення охорони здоров'я державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних та оздоровчо-профілактичних програм. Згідно ч.1 ст.11 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», організація та проведення профілактичних і протиепідемічних заходів покладається на органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, заклади охорони здоров'я, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, а також громадян. Проте, відповідальність передбачена за порушення даного права пацієнта в Україні здебільшого цивільна та дисциплінарна. Кримінальна

©Дутчак С.Р.

відповідальність передбачена лише за неналежне виконання медиками своїх професійних обов'язків, наслідком чого стало зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 131 ККУ)

Право на доступність (медичних послуг), визначене у ст. 2 Європейської хартії регламентується наступним чином: «*Кожен має право на доступність медичних послуг, які він/вона потребує за станом здоров'я.* Медичні служби мають гарантувати *рівний доступ для всіх без дискримінації за ознаками наявності фінансових ресурсів, місця проживання, виду захворювання або часу звернення за допомогою*» (виділене курсовом мною, С.Д.).

Ст. 4 Основ визначено, що пацієнт має право на безоплатну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я й ефективне і доступне медичне обслуговування. Рівноправність громадян, демократизм і загальнодоступність медичної допомоги та інших послуг у сфері охорони здоров'я (ст. 4 Основ), як один з основних принципів охорони здоров'я в Україні. Також право на кваліфіковану медичну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря, вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій і закладу охорони здоров'я прописано в ст.6 Основ. Відповідно до п.п. «а», «б» ч.1 ст.78 Основ, надання своєчасної та кваліфікованої медичної і лікарської допомоги, а також безкоштовне надання відповідної невідкладної медичної допомоги громадянам у разі нещасного випадку та інших екстремальних ситуацій, входить до обов'язків медичних та фармацевтичних працівників. За порушення даного права передбачено цивільну та дисциплінарну відповідальність.

Дане право також гарантоване Конституцією України [7] та Цивільним кодексом України [8], згідно яких кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ч.1 ст.49 Конституції України); держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування (ч.3 ст.49 Конституції України); фізична особа має право на охорону її здоров'я (ч.1 ст.283 ЦК України). Проте, для забезпечення вищезгаданих умов, в медичних закладах державного зразка відсутня елементарна система адміністрування. Пацієнту, при зверненні до клініки зі скаргами на погане самопочуття, потрібно, щонайменше, самостійно дійти до кабінету необхідного лікаря. Нажаль, неодноразові випадки, коли пацієнт помирав на півдорозі до лікаря на території медичного закладу. Проте, ні

©Дутчак С.Р.

кримінальна, ні адміністративна відповідальність за подібні трагедії не передбачена, все документується як нещасний випадок.

Ст. 3 Європейської хартії регламентоване право пацієнта на інформацію: «Кожен має право на отримання будь-якої інформації про свій стан здоров'я, про медичні послуги (і способи отримання цих послуг), а також про все, що доступно завдяки науково-технічному прогресу».

Згідно ст. ст.32, 34 Конституції України громадяни України мають право ознайомлюватись з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах та організаціях. Відповідно до Цивільного кодексу України та ст. 39 Основ, пацієнт, який досяг повноліття, має право на отримання повної і достовірної інформації у доступній формі про стан свого здоров'я, в тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються його здоров'я. До настання повноліття, таким правом володіють батьки (усиновлювачі), опікун або піклувальник дитини або підопічного. Єдиним обмеженням у такому праві є підстави вважати, що така інформація може стати причиною погіршення стану здоров'я пацієнта або зашкодити процесу лікування. Відповідальність, здебільшого, дисциплінарна.

Право на інформовану згоду, зазначене у статті 4 Європейської хартії тлумачиться так: «Кожен має право на отримання будь-якого виду інформацію, яка допоможе йому/їй активно брати участь у прийнятті рішень щодо свого здоров'я; ця інформація є обов'язковою попередньою умовою проведення будь-якої процедури і лікування, включаючи участь у наукових дослідженнях».

Дане право безпосередньо закріплено Конституцією України: жодна особа не може бути піддана медичним, науковим та іншим дослідам без її вільної згоди на це (ч.3 ст.28) та згідно ч.1 ст.29 - кожна людина має право на особисту недоторканість. Лише у невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю особи, Цивільним кодексом України допускається надання медичної допомоги без згоди фізичної особи або її законних представників. Проте, Кримінальним кодексом України криміналізовано лише діяння, пов'язане з поміщенням до психіатричного закладу завідомо психічно здорової людини..

В Основах дане право регулюється обов'язком надання пацієнту медичної інформації в цілому та отримання безпосередньо згоди пацієнта на медичне втручання. Згідно до тої ж ст. 39 Основ, медичний працівник зобов'язаний надати пацієнтові в доступній формі інформацію про стан його

©Дутчак С.Р.

здоров'я, мету проведення запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, в тому числі наявність ризику для життя і здоров'я. Відповідно до ст.43 Основ, згода інформованого пацієнта необхідна для застосування методів діагностики, профілактики та лікування. Щодо малолітнього пацієнта, а також пацієнта, визнаного в установленому законом порядку недієздатним, медичне втручання здійснюється за згодою їх законних представників. Відповідальність передбачена за недотримання даного права пацієнта, цивільна та/або дисциплінарна.

Право пацієнта на свободу вибору (стаття 5 Європейської хартії) полягає у тому, що «Кожен має право на свободу вибору між різними медичними процедурами та закладами (фахівцями) на підставі адекватної інформації». Отже пацієнт має право на вільний вибір лікаря, вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій і закладу охорони здоров'я (ч.2 ст.284, ст.633 ЦКУ).

Зокрема, дане право пацієнта прописано ст. 38 Основ, а саме: кожний пацієнт, який досяг чотирнадцяти років і який звернувся за наданням йому медичної допомоги, має право на вільний вибір лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги, та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. Право вільного вибору лікуючого лікаря, медичної установи, незалежно від профільності медичного закладу, в тому числі закордоном, затверджено також ст. 34 Основ та рядом підзаконних нормативно-правових актів [9]. Відповідальність – цивільна та/або дисциплінарна. Кримінальна відповідальність передбачена лише за поміщення до психіатричного закладу та примусове лікування завідомо психічно здорової особи.

Розкрите у статті 6 право пацієнта на приватність і конфіденційність полягає у тому, що «Кожен має право на конфіденційність особистої інформації, включаючи інформацію про свій стан здоров'я і можливі діагностичні чи терапевтичні процедури, а також на захист своєї приватності під час проведення діагностичних оглядів». Пацієнт має право на таємницю інформації про стан свого здоров'я.

Згідно ст.21 Закону України «Про інформацію», конфіденційною є інформація про фізичну особу. Поширення такої інформації можливе за бажання (згоди) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом.

Конституцією України затверджено, що «ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених

©Дутчак С.Р.

Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання і поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» (ст. 32).

Згідно ст.ст.285, 286 Цивільного кодексу України, фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Також, забороняється вимагати та подавати інформацію про діагноз та методи лікування фізичної особи за місцем роботи або навчання. Варто зазначити, що безпосередньо фізична особа зобов'язана утримуватися від поширення інформації, зазначеної у частині першій цієї статті, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з інших джерел. Зокрема, за умисне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки, передбачено кримінальну відповідальність.

Право пацієнта на приватність і конфіденційність регулюється одразу декількома статтями Основ. Згідно т. 39-1 пацієнт має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні. Забороняється вимагати та надавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта. Також права пацієнта на конфіденційність регулюється ст.40 та п. «г» ст. 78 Основ. Зберігання лікарської таємниці входить до професійних обов'язків медичних і фармацевтичних працівників. Відповідно до ст.40, медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну та сімейну сторони життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків. При використанні інформації, що становить лікарську таємницю, в навчальному процесі, науково-дослідній роботі, в тому числі у випадках її публікації у спеціальній літературі, повинна бути забезпечена анонімність пацієнта.

Дане право пацієнта в вітчизняному законодавстві, також врегульовано рядом Законів України, зокрема, таких як «Про захист персональних даних» (стаття 7), «Про доступ до публічної інформації» (статті 6–8), Про державну таємницю(ч.4 ст. 8), «Про психіатричну допомогу» (ч.1,8 ст. 6), «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та

©Дутчак С.Р.

правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» (ч.3 ст. 13), «Про захист населення від інфекційних хвороб» (ч. 2 ст.26) та підзаконними нормативними актами.

Право на повагу до часу пацієнтів, визначене у статті 7 полягає у тому що «Кожен має право на отримання необхідного лікування без зволікань, протягом наперед встановленого строку. Це право відноситься до кожного етапу лікування». Пацієнт має право на те, щоб лікар приділяв йому достатньо часу і уваги (це право сформульовано відповідно до Етичного кодексу лікаря України [10]). Дане право пацієнта в законодавстві України передбачено лише підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема такими як «Концепція Загальнодержавної програми «Здоров'я–2020: український вимір»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.10.2011 р. № 1164-р. і т.д. Відповідальність за порушення даного права виключно дисциплінарна.

Статтею 8 Європейської хартії встановлене право на дотримання стандартів якості: «Кожен має право на доступність якісного медичного обслуговування на основі специфікації і в точній відповідності до стандартів». Пацієнт має право на кваліфіковану медико-санітарну допомогу.

Одним з основних принципів охорони здоров'я в Україні у ст.4 Основ прописано орієнтацію на сучасні стандарти здоров'я та медичної допомоги, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом в сфері охорони здоров'я. Відповідно до ст.14-1 систему стандартів у сфері охорони здоров'я складають державні соціальні нормативи та галузеві стандарти. Державні соціальні нормативи у сфері охорони здоров'я встановлюються відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [11], а також частково прописані в Законі України від 06.04.2000 р. «Про захист населення від інфекційних хвороб» (ч.1 ст. 24) та Законі України від 22.01.2010 р. «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини на період до 2011 року». За порушення даного права законодавством України передбачено адміністративну (ст.42 КУпАП) [12], цивільну та дисциплінарну відповідальність.

Право на безпеку, встановлене статтею 9 Європейської хартії полягає у тому, що «Кожен має право на свободу від шкоди, заподіяної неналежним функціонуванням системи охорони здоров'я, недбалістю та помилками медпрацівників, а також право на доступність медичних послуг і лікувальних процедур, які відповідають високим стандартам безпеки». Пацієнт має право на

©Дутчак С.Р.

медичне втручання, яке допускається лише в тому разі, коли воно не може завдати шкоди здоров'ю. Це право пацієнта регулюється ст. 42 Основ, в якій описані загальні умови медичного втручання. Зокрема, медичне втручання (застосування методів діагностики, профілактики або лікування, пов'язаних із впливом на організм людини) допускається лише в тому разі, коли воно не може завдати шкоди здоров'ю пацієнта. Медичне втручання, пов'язане з ризиком для здоров'я пацієнта, допускається як виняток в умовах гострої потреби, коли можлива шкода від застосування методів діагностики, профілактики або лікування є меншою, ніж та, що очікується в разі відмови від втручання, а усунення небезпеки для здоров'я пацієнта іншими методами неможливе. Ризиковані методи діагностики, профілактики або лікування визнаються допустимими, якщо вони відповідають сучасним науково обґрунтованим вимогам, спрямовані на відвернення реальної загрози життю та здоров'ю пацієнта, застосовуються за згодою інформованого про їх можливі шкідливі наслідки пацієнта, а лікар вживає всіх належних у таких випадках заходів для відвернення шкоди життю та здоров'ю пацієнта.

В Україні дане право пацієнта регулюється Конституцією України (ч.1 ст.49), Цивільним кодексом України (ч.1 ст.284), Кримінальним кодексом України (ст.ст. 139, 140), Законом України «Про захист прав споживачів» (ч.1 ст.4, ч.1 ст.6), Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб» (ч.3 ст.13), Законом України «Про психіатричну допомогу» (ст.7) та рядом підзаконних нормативно-правових актів. За порушення даного права передбачено як цивільну, так і кримінальну відповідальність. Проте, вітчизняне законодавство лише частково забезпечує охорону вищезгаданих прав. Для реалізації права пацієнта на безпеку, в Україні немає прозорого процесу функціонування системи охорони здоров'я на усіх її рівнях, не сформована та не забезпечена незалежна процедура контролю якості надання медичних послуг та швидкого реагування на можливі конфліктні ситуації.

Стаття 10, що передбачає право на інновацію проголошує: «Кожен має право на доступність медичних інновацій (включаючи діагностичні процедури) відповідно до міжнародних стандартів і незалежно до економічних чи фінансових міркувань». Більшість трактувань даного права відносить нас до медико-біологічних експериментів, порядок проведення яких регулюється законодавчими актами України. Зокрема, ч.3 ст.281 ЦК України передбачено можливість проведення медичних, наукових та інших дослідів лише щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою. Пацієнт без його

©Дутчак С.Р.

вільної згоди не може бути підданий медичним, науковим чи іншим дослідам. Відповідно до ч.1 ст.45 Основ, застосування медико-біологічних експериментів на людях в Україні допускається із суспільно корисних міркувань. Медичні інновації в розрізі репродуктивної медицини врегульовані вітчизняними законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема ч.7 ст.281 ЦК України, ст.123 Сімейного кодексу України, Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини», тощо. Існує ряд нормативних положень, для регулювання та вдосконалення надання медичної допомоги особам, які потребують трансплантації, зміни (корекції) статевої належності, тощо.

Проте, медичні інновації широкого напряму застосування, таки залишаються для більшості населення «з обмеженим доступом». Зокрема, епідуральна та спинномозкова анестезії, які широко розповсюджені та масово використовуються закордоном, на теренах нашої держави, здебільшого доступні лише платоспроможним пацієнтам. Дана процедура знеболення, зокрема при пологах, у вітчизняних клініках пропонується та застосовується лише за наявності попередньої усної угоди між пацієнтом та лікарем, щодо її ціни. В даному випадку, нехтуючи правом пацієнта на доступність до медичних інновацій, ми позбавляємо пацієнта права на доступність якісного медичного обслуговування, права уникати страждань та болю. При порушені даного права, у разі звернення пацієнта до суду, відповідальність, здебільшого, настає згідно положень ЦКУ.

Визначене у статті 11 Європейської хартії право на попередження по можливості страждань і болю є правом пацієнта «по можливості уникнути страждань і болю на кожному етапі свого захворювання». Згідно ст.ст.3, 28 Конституції України, пацієнт не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. У вітчизняному законодавстві існують нормативно-правові акти, в яких вказано про необхідність цілодобової доступності медичних послуг з паліативної допомоги, зокрема, про полегшення болю та інших симптомів захворювання для підвищення якості життя пацієнта, навчання членів родини пацієнта правилам полегшення страждань близької людини [13]. Проте, здебільшого, дане право пацієнта згадується на прикладі онкологічних хворих та хворих на ВІЛ-інфекцію/СНІД. Право інших пацієнтів на уникання страждань та болю в процесі лікування та перебування в медичному закладі, зазвичай залежить від фінансових можливостей даного пацієнта та/або його

©Дутчак С.Р.

родичів/законних представників. Відповідальність передбачена за порушення даного права пацієнта – дисциплінарна та/або цивільна.

У статті 12 цього акту «Право на індивідуальний підхід до лікування» визначено: «Кожен має право на діагностичні чи лікувальні процедури, по можливості адаптовані до його/її особистих потреб.» Відповідно до ст.ст. 6, 38 Основ, пацієнт має право на вибір методів лікування відповідно до рекомендацій лікаря. Існує Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників (Наказ МОЗ України від 29.03.2002 року), який зобов'язує лікарів, залежно від їх профільності, розробляти тактику медикаментозного та оперативного лікування з урахуванням стану хворого, обґрунтовувати схему, план та тактику обстеження та лікування, визначати показання до госпіталізації за профілем захворювання, розробляти план підготовки хворого до термінової або планової операції, розробляти схему післяопераційного ведення хворого, профілактику можливих ускладнень; тощо. На основі таких розробок, створено цілий ряд медичних протоколів, суворо дотримуватись яких зобов'язаний кожен лікар, що в свою чергу, унеможливлює застосування індивідуального підходу до лікування у ряді випадків. Зокрема, недотримуючись, при потребі, загальноприйнятого протоколу лікування, лікарю загрожує , щонайменше, дисциплінарна відповідальність. Проте, у разі виникнення нестандартної ситуації, що потребує нестандартного медичного втручання, в межах даних протоколів, пацієнту загрожує надання медичної допомоги неналежної якості з непередбачуваними наслідками для його здоров'я та життя. Так як законодавством індивідуальність підходу до лікування обмежено медичними протоколами, відповідальність за недотримання даного права не передбачено.

Право на подачу скарги (стаття 13 Європейської хартії) полягає у тому, що кожен у випадку заподіяння йому/їй шкоди має право скаржитись і право отримувати відповідь чи інший зворотній зв'язок.

Ст. 40 Конституції України затверджує право кожного громадянина нашої держави направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або звертатися особисто до органів місцевого самоврядування, органів державної влади та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язує останніх, в свою чергу, розглянути дані звернення та надати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Проте, дана стаття Конституції України не зобов'язує органи місцевого самоврядування, органи державної влади та посадових і службових осіб цих органів проводити ряд процесуальних дій, для визначення об'єктивності даних звернень та не визначає обсяг та адекватність

©Дутчак С.Р.

обґрунтування наданої ними відповіді. Закон України «Про звернення громадян»[14] розширяє коло можливостей для звернень громадян із їх заявами, пропозиціями, клопотаннями, зауваженнями до об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій, незалежно від їх форми власності, засобів масової інформації, щодо їх функціональних обов'язків, статутної діяльності, щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів із скаргами про їх порушення. Отже, згідно чинного законодавства, пацієнт має право на оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я, проте механізм подальшого реагування на такі звернення нормо творцем не прописаний.

Зокрема, на практиці, даним правом пацієнта часто нехтують не реагуючи на такі звернення. Безперечно, пацієнти теж повинні нести відповідальність за такий розвиток подій, адже самі зловживають даним правом. Досить часто, виходячи виключно з власних переконань, пацієнти звинувачують медичний персонал у неправомірності тих чи інших дій по відношенню до них. Для остаточного з'ясування обставин, що призвели до конфліктної ситуації, повинна існувати повністю сформована та прописана процедура , яка б включала не лише розгляд причинно-наслідкових зв'язків між діями медиків та настанням негативних наслідків у пацієнта, але й комплексну перевірку безпосередньо дій самого медичного працівника. При тому, від швидкості реагування на подібні звернення, прямо пропорційно буде залежати отриманий результат. Зважаючи на масову практику переписування історій хвороби пацієнтів лікарями та «кругову поруку» в медичній галузі, лише миттєве реагування може надати максимально об'єктивний результат та реалізувати можливість захисту своїх прав пацієнтам. Зокрема, ведення статистики таких звернень щодо лікарів, може набувати обтяжуючого або пом'якшуючого фактору при прийняті ряду рішень, щодо дій на етапах перевірки, розслідування чи судового процесу.

Право на компенсацію, гарантоване пацієнту статтею 14 Європейської хартії розкрите як «право на отримання протягом розумного короткого строку достатньої компенсації у випадку спричинення йому/їй фізичної (або моральної та психологічної) шкоди діями медичного закладу».

Механізм відшкодування збитків та компенсації шкоди, незалежно від її різновиду, завданої пацієнту, прописаний в ряді законів та підзаконних нормативно-правових актах України. Зокрема, варто виділити такі законодавчі акти, як Конституція України від 28.06.1996 р. (ч. 1 ст.3), Цивільний кодекс

©Дутчак С.Р.

України від 16.01.2003 р. (ч. 1 ст.22, ст.ст. 23, 906, ч.1, 2 ст.1166, ч.1 ст.1167, 1168, 1195-1203, 1209), Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» від 18.01.2001 р. (ст.51).

У Законі України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. (у ред. від 01.12.2005 р.) п.5 ч.1 статті 4 та ст.16 зазначено, що споживач має право на відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків (дефекту) продукції, відповідно до закону. У ст.6 Основ визначено, що кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди (п. «і»), оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я (п. «ї»). Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 р. (п.3 ч.1 ст.19) також забезпечує звернення до суду з позовами про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та(або) майну внаслідок порушення законодавства про захист населення від інфекційних хвороб.

Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12.12.1991 р. (у ред. від 23.12.2010 р.) (ст. 17): «Особи, зараження яких ВІЛ-інфекцією сталося внаслідок переливання крові (її компонентів), біологічних рідин, пересадки клітин, тканин та органів людини, виконання медичних маніпуляцій або виконання службових обов'язків, мають право на відшкодування в судовому порядку завданої їх здоров'ю шкоди».

Також право на відшкодування заподіяної шкоди або шкоди майну внаслідок незаконного поміщення особи до психіатричного закладу чи психоневрологічного закладу для соціального захисту чи спеціального навчання, внаслідок незабезпечення безпечних умов надання психіатричної допомоги або розголошення конфіденційних відомостей про стан психічного здоров'я і надання психіатричної допомоги, прописане п.15 ч.3 ст.25 Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22.02.2000р.

Відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої ушкодженням здоров'я, спричиненого наданням медичної допомоги неналежної якості, здійснюється відповідно до положень ЦК України.

Отже, український пацієнт, орієнтуючись на законодавчі приписи України має право на відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди, проте лише у випадку її визначеності на рівні кримінального права.

©Дутчак С.Р.

Проте, положення ст. 141 КК України прямо передбачає відповідальність за порушення прав пацієнтів у назві, але у межах диспозиції даного положення зміст назви нівелюється, адже зводиться до відповідальності медичних та фармацевтичних працівників за «проведення клінічних випробувань лікарських засобів без письмової згоди пацієнта або його законного представника, або стосовно неповнолітнього чи недієздатного, якщо ці дії спричинили смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки».

Відповідно до Єдиного державного реєстру судових рішень України [15] , за останні 5 років в Україні не було винесено жодного обвинувального вироку за порушення прав пацієнтів за ст.141 КК України, що свідчить не лише про її нормативну неефективність, а й про те, що сам зміст цієї статті перекручений та некоректний і не відповідає її задекларованій гуманістичній назві.

Висновки: У чинному законодавстві України існує цілий ряд норм прямої дії щодо захисту прав пацієнтів, проте охоронна та превентивна функції кримінального права реалізуються неефективно. Більшість порушень прав пацієнтів, в процесі надання медичної допомоги, згідно законодавства України, підпадає під дисциплінарну відповідальність і лише невелика кількість порушень кваліфікуються як злочини.

Кримінальним кодексом України передбачена відповідальність за порушення прав пацієнтів – безпосередньо ст. 141 К України має таку назву, проте у її межах міститься неповний і досить абстрактний перелік діянь, які за міжнародним та внутрішнім медичним правом належать до порушення прав пацієнтів. Крім того низка діянь, які містять ознаки порушення прав пацієнтів розшарована по Особливій частині КК, і не містить логічного поєднання у межах Розділу 2 «Злочини проти життя і здоров'я».

Тому, основою нормативного визначення криміналізації прав пацієнта мають бути визначені медичним міжнародним та внутрішнім правом порушення, безпосереднє вчинення яких є підставою оцінки наявності в діяннях особи складу злочину «порушення прав пацієнтів». Регламентація ж окремих хаотично обраних і розшарованих по КК складів злочинів, якими описані вибірково і безсистемно окремі порушення прав пацієнтів лишатимуться неефективними, аж доки визначення порушення прав пацієнтів не визначатиметься системно на рівні спеціальної медичної нормативної бази.

На сьогодні у Особливій частині КК України розшаровані склади злочинів, які містять ознаки порушення прав пацієнтів, вони неврівноважені,

©Дутчак С.Р.

нелогічно розміщені, а також не повною мірою забезпечують належне кримінально-правове регулювання у відносинах «лікар-пацієнт».

На нашу думку, виходом з такої ситуації є цільове поєднання кримінально-правової регламентації порушення прав пацієнтів у межах однієї статті, яка, будучи бланкетною нормою, відсилала б до єдиного нормативного акту, який, в свою чергу вміщував би перелік порушень прав пацієнтів. За таких умов підставами криміналізації мають виступати характер заподіяної шкоди, небезпечність тощо.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року: офіц. вид. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341–14/page - Назва з екрану

2. Європейська хартія прав пацієнта від 15 листопада 2002 року // Офіційний сайт Львівського державного медичного університету імені Данила Галицького [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://meduniv.lviv.ua/files/press-centre/2014/n180414/evropejska_hartiya_prav_pacientiv.pdf - Назва з екрану

3. Європейська соціальна хартія від 03 травня 1996 року// Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_062 - Назва з екрану

4. Лісабонська декларація про права пацієнта від 01.10.1981 р., зі змінами і доповненнями від 1995 р.// Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/990_016 - Назва з екрану

5. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04.04.1997 р., прийнята Радою Європи в Овє'до// Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_334 - Назва з екрану

6. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року// Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12- Назва з екрану

©Дутчак С.Р.

7. Конституція України від 28 червня 1996 року // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр - Назва з екрану

8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15 - Назва з екрану

9. 1) Постанова Кабінету Міністрів України «Положення про порядок направлення громадян на лікування за кордон» від 08.12.1995 р. № 991 // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/991-95-п -Назва з екрану

2) Наказ МОЗ України «Про затвердження Порядку вибору та заміни лікаря первинної медичної (медико-санітарної) допомоги та форм первинної облікової документації» від 04.11.2011 р. № 756 // Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20111104_756.html - Назва з екрану

3) Наказ МОЗ України «Про забезпечення порядку направлення громадян на лікування за кордон» від 06.06.2008 р. № 307 // Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20080606_307.html - Назва з екрану

4) Наказ МОЗ України «Про диспансеризацію населення» від 27.08.2010 р. № 728 (п.3) // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20100827_728.html - Назва з екрану

10. Етичний кодекс лікаря України // Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/Pro_20090324_0.html -Назва з екрану

11. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р., із змінами від 07.04.2012 року.// Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2017-14 - Назва з екрану

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X// Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10 - Назва з екрану

13. 1) Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2016 року» від

©Дутчак С.Р.

23.12.2009 р.// Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1794-17 - Назва з екрану

2) Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009-2013 роки» від 19.02.2009 р.// Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1026-17 - Назва з екрану

3) Наказ МОЗ України «Про затвердження Клінічного протоколу надання паліативної допомоги, симптоматичної та патогенетичної терапії хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД» від 03.07.2007 р. № 368 // Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20070703_368.html - Назва з екрану

4) Наказ МОЗ України «Про затвердження примірних положень про хоспіс та відділення паліативної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію та СНІД» від 27.12.2007 р. № 866 // Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20071227_866.html - Назва з екрану

14. Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996р.// Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр - Назва з екрану

15. Єдиний державний реєстр судових рішень України//Офіційний сайт Судової влади України [Електронний ресурс] /Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Page/3 - Назва з екрану

Проводиться критичний аналіз прав пацієнта на рівні вітчизняного законодавства та механізмів їх забезпечення в Україні, з позицій, важливих для сприйняття доктриною кримінального права. Висвітлюється не системність визначення порушення прав пацієнтів, їх нелогічне та хаотичне розміщення в різних нормативно-правових актах, а також нормативна неефективність статті 141 Кримінального кодексу України. Обгрунтовується неналежне забезпечення кримінально-правового регулювання у відносинах «лікар-пацієнт». Зроблено узагальнюючий висновок щодо потреби цільового поєднання кримінально-правової регламентації порушення прав пацієнтів у межах однієї статті, яка, будучи бланкетною нормою, відсилала б до єдиного нормативного акту, який, в свою чергу, вміщував би перелік порушень прав пацієнтів.

©Дутчак С.Р.

Ключові слова: *кримінально-правове регулювання, права пацієнта, кримінальна відповідальність, охорона здоров'я, забезпечення прав, порушення прав, злочини в сфері охорони здоров'я, медичні злочини*

Проводится критический анализ прав пациента на уровне отечественного законодательства и механизмов их обеспечения в Украине, с позиций, важных для восприятия доктриной уголовного права. Освещается не системность определения нарушения прав пациентов, их нелогичное и хаотичное размещение в различных нормативно - правовых актах, а также нормативная неэффективность статьи 141 Уголовного кодекса Украины. Обосновывается ненадлежащее обеспечение уголовно-правового регулирования в отношениях «врач - пациент». Сделано обобщающий вывод о необходимости целевого сочетания уголовно-правовой регламентации нарушения прав пациентов в рамках одной статьи, которая , будучи бланкетной нормой, отсылала бы к единому нормативному акту, который, в свою очередь, вмещал бы перечень нарушений прав пациентов.

Ключевые слова: *уголовно-правове регулирование, права пациента, уголовная ответственность, охрана здоров'я, обеспечение прав, нарушение прав, преступления в сфере здравоохранения, медицинские преступления*

A critical analysis of the patient at the level of national legislation and mechanisms to support them in Ukraine, from positions that are important to understand the doctrine of criminal law. Reveals the unsystematic determination breach the rights of patients, their illogical and chaotic placement in various legal acts and normative inefficiency of Article 141 of the Criminal Code of Ukraine. Substantiates improper providing of legal regulation in the relationship "doctor-patient ". Made summarizing conclusion on the need to target a combination of criminal and legal regulation of abuse of patients' rights in the same article that , as a blanket rule , would send the uniform regulation with a list of violations of human patients.

Key words: *penal regulation, patients' rights, criminal liability, health care, providing rights, rights violations, crimes in the field of health, medical crimes.*

©Дутчак С.Р.